

DOI 10.33930/ed.2019.5007.35(7)-2

УДК 316.454.4-027.63-028.42

ПРОБЛЕМАТИКА СОЦІАЛЬНОЇ КОГЕЗІЇ У ЗАРУБІЖНОМУ НАУКОВОМУ ДИСКУРСІ

THE PROBLEMS OF SOCIAL COHESION IN FOREIGN SCIENTIFIC DISCOURSE

М. В. Колесніченко

Актуальність теми дослідження. Динамічні процеси соціальної диференціації як у середині країн, так і на міжнародній арені (між країнами) спонукають теоретиків і практиків до більш інтенсивних пошуків компромісів у взаємодії різних структурних компонентів суспільств з метою безконфліктного їхнього розвитку, досягнення певної згуртованості у суспільстві. За цих умов науковий дискурс з проблема-тики виявляється ефективним інструментом формування моделей соціальної когезії.

Постановка проблеми.

Соціальна когезія виступає як важливий фактор суспільного розвитку усіх країн сучасного світу, тому такі питання, як з'ясування її природи, її контенту та особливостей її функціонування у різноманітних соціально-політичних та соціо-культурних контекстах лежать в основі зарубіжного наукового дискурсу. У статті відтворюється його траєкторія та бачення акторів зарубіжного наукового дискурсу впливу цього феномена на суспільні процеси.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основна увага відомих дослідників проблематики із США, Канади, Німеччини, Франції, Австралії (Чарльз Кулі, Вільям МакДугалл, Леон Фестінгер, Курт Бек, Стенлі Шахтер, Джон Френч, Бертрам Рейвен, Ірвінг Яніс, Шарон Жоннот, Джозеф Стоукс, Юдіт Максвелл, Каролін Бове, Крістіан Ларсен, Курт Левін, Дорвін Картрайт, Джейн Дженсон, Альберт Лотт, Берніс Лотт, Марк Грановеттер, Лайф Браатен, Ксав'єр Фонсека, Штефан Лукош, Френсіс Бразієр та інші) концентрується на таких питаннях: визначення контенту поняття "соціальна

Urgency of the research.

Dynamics of the processes of social differentiation both within countries and in the international arena (between countries) encourages theorists and practitioners to more intensively seeking of compromises in the interaction of various structural components of societies in order to conflict-free development, to achieve a certain cohesion in society. Under these conditions, the scientific discourse on the issue is an effective tool for forming models of social cohesion.

Target setting.

Social cohesion is an important factor in the social development of all countries of the contemporary world, so issues such as elucidating its nature, its content and the peculiarities of its functioning in various socio-political and socio-cultural contexts are in the focus of foreign scientific discourse. The article reproduces its trajectory and vision of the actors of foreign scientific discourse of the influence of this phenomenon on social processes.

Actual scientific researches and issues analysis.

The of well-known researchers from the United States, Canada, Germany, France, Australia (Charles Cooley, William McDougall, Leon Festinger, Kurt Back, Stanley Schakhtar, John French, Bertram Raven, Irving Janis, Sharon Jeannot, Joseph Stokes, Caroline Beauvais, Christian Larsen, Judith Maxwell, Kurt Levin, Dorwin Cartwright, Jane Jenson, Albert Lott, Bernice Lott, Mark Granovetter, Life Braaten, Xavier Fonseca, Stefan Lukosch, Francis Brasier and others) focus on the following issues: defining the content of the concept of social cohesion; mutual loyalty and solidarity;

когезія”; взаємна лояльність та солідарність; міцність суспільних відносин та спільних цінностей; почуття належності до групи (спільноти); довіра між окремими людьми суспільства (спільноти); зменшення нерівності та відчуженості у суспільстві; методологія вимірювання рівнів соціальної когезії та взаємодія різного роду чинників впливу на її динаміку тощо.

Постановка завдання. Головною метою є з'ясування витоків дискурсу стосовно соціальної когезії у зарубіжному науковому просторі, відтворення його динаміки у сучасних умовах, визначення його ключової тематики та певною мірою окреслення його перспектив, як також аналіз внеску тих чи тих зарубіжних авторів у його розвиток.

Виклад основного матеріалу. Пропонується зарубіжний науковий дискурс розглядати у двох історичних періодах – від 1890-х років до 90-х років минулого століття та від 1990-х років минулого століття і до нинішнього часу. Виокремлюються важливі характерні риси кожного із періодів дискурсу: початок дискурсу поклали праці французьких вчених Еміля Дюркгайма та Густава Ле Бона; активними дослідниками проблематики стали філософи, соціальні психологи, соціологи із США та із європейських країн; увага дослідників зосереджується передусім на соціальній суті суспільних і громадських зв'язків між членами невеликих груп, що, зрештою, сформувало значну частину дослідницького поля; проаналізовані дослідження заклали базу визначення змісту як самого феномена, так і терміну, яким він означений; у ході дискурсу визначилися критерії впливу на динаміку контенту соціальної когезії та на роль цього феномена у безконфліктному суспільному розвитку.

Висновки. Дискурс стосовно феномена соціальної когезії у зарубіжному науковому просторі розпочався наприкінці XIX-го століття. До нього активно долучилися дослідники із різних країн

strength of social relations and common values; sense of belonging to a group (community); trust between individuals of society (community); reduction of inequality and alienation in society; methodology for measuring its levels and the interaction of various factors influencing its dynamics, etc.

The research objective. The main goal is to clarify the origins of the discourse on social cohesion in foreign scientific space, to reproduce its dynamics in modern conditions, to identify its key topics and to some extent to outline its prospects, as well as to analyze the contribution of foreign authors to its development.

The statement of basic materials. It is proposed to consider foreign scientific discourse in two historical periods - from the 1890s to the 90s of the last century and from the 1990s to the present. Important features of each of the periods of the discourse are distinguished: the beginning of the discourse was laid by the works of French scientists Émile Durkheim and Gustave Le Bon; philosophers, social psychologists, sociologists from the USA and European countries became active researchers of the problem; the attention of researchers is focused primarily on the social essence of social and public relations between members of small groups, which, in the end, formed a significant part of the research field; the analyzed researches laid the basis for determining the content of both the phenomenon itself and the term by which it is defined; in the course of the discourse the criteria of influence on the dynamics of the content of social cohesion and on the role of this phenomenon in the conflict-free social development were determined.

Conclusions. The discourse on the phenomenon of social cohesion in foreign scientific space began at the end of the 19th century. Later, researchers from different countries (USA, Canada,

(США, Канади, Австралії, Франції, Німеччини та інших європейських країн). Останнім часом зарубіжний науковий дискурс інтенсифікується навколо таких проблем: характерні особливості функціонування феномена у тих чи тих соціальних умовах; чинники впливу на формування його контенту; у дослідницьке поле активно включаються такі теми, як методологія, технологія та техніки дослідження; соціальна когезія в етнічно диверсифікованих суспільствах; роль соціального і культурного капіталу у соціальній когезії; вплив взаємодії громадянства і національної (етнічної) ідентичності у поліетнічних країнах, з особливим наголосом на носіях так званої іммігрантської ідентичності.

Ключові слова: соціальна когезія, зарубіжний науковий дискурс, періоди наукового дискурсу, вимірювання соціальної когезії, чинники впливу на динаміку соціальної когезії.

Australia, France, Germany and other European countries) actively joined him. Recently, foreign scientific discourse has intensified around the following problems: characteristic features of the functioning of the phenomenon in certain social conditions; factors influencing the formation of its content; topics such as methodology, technology and research techniques are actively included in the research field; social cohesion in ethnically diversified societies; the role of social and cultural capital in social cohesion; the impact of the interaction of citizenship and national (ethnic) identity in polyethnic countries, with special emphasis on the bearers of the so-called immigrant identity.

Keywords: social cohesion, foreign scientific discourse, periods of scientific discourse, measurement of social cohesion, factors influencing the dynamics of social cohesion.

Актуальність теми дослідження. Питання соціальної когезії (соціальної згуртованості, соціального згуртування) сьогодні є однією з найбільш актуальних проблем суспільного розвитку для усіх країн сучасного світу. За Девідом Шіфером (David Schiefer – Німецький центр інтеграції та міграційних досліджень) та Йоландою ван дер Нолль (Jolanda van der Noll – Університет Гааги, Нідерланди), за останні 20 років питання соціальної когезії привернули до себе надзвичайну увагу як в академічних колах, так і у політичній сфері [26, с. 579]. Таке твердження на нашу думку, пов'язується з динамічними процесами соціальної диференціації як у середині країн, так і на міжнародній арені – між країнами. Про актуалізацію проблеми соціальної когезії свідчить та увага, яку їй надають управлінські органи світових, континентальних, регіональних та місцевих територіально-адміністративних об'єднань. Йдеться про ООН, Європейський Союз, Раду Європи, Організацію економічного співробітництва та розвитку, Світовий банк, асоціації місцевих громад тощо [3; 16; 22]. Їхня зацікавленість проблемою у 1960-х – 1970-х рр. і у наступні роки дала могутній поштовх до розгортання наукового дискурсу. Попереджуючи аналіз трендів сучасного зарубіжного дискурсу варто з'ясувати кілька моментів, пов'язаних з етимологією самого терміну “соціальна когезія”, з узагальненим (найбільш вживаним) визначенням змісту однойменного поняття, історичної динаміки досліджень проблеми.

Постановка проблеми. Оскільки, за твердженнями зарубіжних дослідників (з чим ми погоджуємося), соціальна когезія виступає як важливий фактор суспільного розвитку усіх країн сучасного світу, тому її проблематика поступово привертала увагу усе більшої кількості науковців у різних країнах. У центрі їхньої уваги перебувають такі питання, як

з'ясування природи соціальної когезії, її контенту та особливостей її функціонування у різноманітних соціально-політичних та соціокультурних контекстах. Вони складають основу зарубіжного наукового дискурсу, у ході якого долучаються й інші, дотичні до неї проблеми. У запропонованій статті автор прагнучим певною мірою показати шлях дискурсу у науковому просторі зарубіжних країн, де цей дискурс відбувається інтенсивно, та відтворити його траєкторію й бачення акторами дискурсу впливу цього феномена на суспільні процеси.

Аналіз останніх досліджень. На початковому етапі дослідження феномена “соціальна когезія” визначальними стали праці Еміля Дюркгайма та Ле Бона, у яких були закладені принципові підходи до його вивчення. В основу своїх розмірковувань про соціальну когезію учені поклали взаємодію між індивідами та суспільством, ступінь сили соціальних зв'язків та наявність/відсутність соціальних конфліктів. В останніх дослідженнях (скажімо, Ксав'єр Фонсека, Штефан Лукош, Френсіс Бразієр) подається позитивна оцінка результатам наукових пошуків Е. Дюркгайма і Л. Бона і їхньому внеску у розгортання дискурсу, зокрема і визначенню поняття “соціальна когезія”. Низка зарубіжних науковців (крім названих вище, це – Каролін Бове, Джейн Дженсон, Девід Шіфер) здійснили ґрунтовний аналіз перебігу наукового дискурсу сучасних умовах з акцентуацією на ключових його моментах, передусім пов'язаних з соціальними процесами у тій чи тій країні (переважно США та країн Європи). Велика кількість праць зарубіжних дослідників звертається до конкретних проблем функціонування соціальної когезії, тим самим розвиваючи дискурс й визначаючи його перспективи (наприклад, Чарльз Кулі, Джон Френсіс, Бертрам Рейвен, Марк Грановеттер, Шарон Жоннот, Бенджамін Річардс, Юдіт Максвелл). Характерним трендом досліджень й самого дискурсу нинішнього етапу є посилення уваги до міждисциплінарності. Це прослідковується у працях Леона Фестінгера, Крістіана Ларсена, Курта Левіна, Альберта Лотта і Берніс Лотт, Лайфа Браатена, Девіда Локвуда, Талкотта Парсонса.

Постановка завдання. Для осмислення змісту й перебігу наукового дискурсу стосовно соціальної когезії ставляться такі завдання: з'ясування його витоків, його активних акторів, відтворення його динаміки, уточнення ключових тем, основних результатів досліджень із проблематики, включення останніх у дискурс, можливостей імплементації його вислідів у практику, окреслення перспектив його розвитку у контексті тих чи тих соціокультурних ситуацій.

Виклад основного матеріалу дослідження. *Етимологія терміну та контент поняття “соціальна когезія”.* На нашу думку, етимологію (у сенсі науково-дослідної процедури, спрямовану на розкриття походження слова, а також сам результат цієї процедури [1]) будь-якого терміну раціонально шукати у словниках, які у стислій формі передають його значення. Оскільки наш термін має дві складові “соціальне” і “когезія”, то доречно з'ясувати значення обох, щоб зрозуміти якою мірою (органічно чи неорганічно) вони поєднуються. Згідно з поважними Merriam Webster Dictionary, “когезія” - це “акт чи стан міцного з'єднання” [9], Dictionary.com, “акт або стан узгодження, об'єднання чи то з'єднання” [8]. Інші словниково-довідкові видання подають практично синонімічні визначення. Для нашого дослідження ключовим видається дія (процес) з'єднання, що дає змогу

вести мову про когезію.

Щодо терміну “соціальний”, то його розуміння зводиться до пов’язаності “із життям і стосунками людей у суспільстві” [4]. За тим же Merriam Webster Dictionary, при вживанні терміна “соціальний” увага акцентується на спільності дій у тому чи тому товаристві, на взаємодії особистості та групи задля добробуту членів суспільства [27], а Thesaurus.com веде мову про особистостей, які “живуть або мають намір жити в товаристві з іншими або в спільноті, а не в ізоляції” [28].

Отже, соціальна когезія, за словниковими виданнями, це “взаємозалежність між членами суспільства, спільна лояльність та солідарність” [29], “зв’язки” або “клей”, які підтримують стабільність у суспільстві” [3].

Щодо визначення змісту поняття “соціальна когезія”, то у цьому сюжетові ми зупинимося на найбільш поширеному і, вочевидь, найбільш вживаному у сучасному зарубіжному науковому дискурсові, а у подальшому відтворимо динаміку його трансформації. При цьому ми візьмемо до уваги три чи не найважливіші ознаки, які дають можливість відтворити сутність феномена й які можна покласти в основу пошуків у визначенні змісту терміна: 1) соціальна когезія фокусується на адаптації нових груп – членів великих колективів, інакше кажучи, соціальна когезія охоплює своєю увагою усі групи – членів цих колективів; 2) соціальна когезія – це процес, який не завершується досягненням результату; 3) соціальна когезія охоплює різні сфери суспільного життя, скажімо, економічну, політичну та соціокультурну [31]. У виокремленні згаданих ознак ми йшли за результатами наукових інтерпретацій Дослідницького інституту Фундації Скенлона (The Scanlon Foundation Research Institute) [25], який у 2019 році у Мельбурні (Австралія) був створений спеціально для досліджень соціальної когезії. До цього додамо ще два (власне, описи характеристик), які, на думку деяких дослідників, мають складати сутність соціальної когезії: 1) “соціальна когезія передбачає побудову спільних цінностей та спільності у тлумаченні, зменшення розбіжностей у статках та доходах і, зазвичай, формування у людей відчуття, що вони залучені до спільного підприємництва, що вони стикаються із спільними викликами, і що вони є членами однієї спільноти” (Юдіт Максвелл – Judith Maxwell) [21]; “готовність членів суспільства співпрацювати один з одним, щоб вижити та процвітати” (Дік Стенлі - Dick Stanley) [31]. Отже, зв’язуючи структуроутворюючі характеристики соціальної когезії (деякі наводилися вище), ми на цьому етапові нашого аналізу пропонуємо зупинитися на визначенні, яким нині послуговується Рада Європи: здатність суспільства забезпечувати добробут усіх своїх членів, мінімізувати диспропорції та уникати маргіналізації з такими індексами: 1) взаємна лояльність та солідарність; 2) міцність суспільних відносин та спільних цінностей; 3) почуття належності до групи (спільноти); 4) довіра між окремими людьми суспільства (спільноти); 5) зменшення нерівності та відчуженості [12].

Вважаємо за необхідне звернути увагу на вибір використання в українській мові терміна “соціальна когезія” (саме “когезія”). Ми пропонуємо використовувати у наукових дослідженнях термін “когезія” без перекладу українською мовою, аргументуючи це наступним: феномен соціальної когезії в українському науковому просторі до цього часу практично не вивчався і введення терміну зі складовою “когезія” відкриває

можливості безперешкодної інтеграції вітчизняних дослідників у міжнародний науковий простір, у якому цей термін інтенсивно циркулює і є зрозумілим для кожного із учасників цього простору; при спробах перекладу з української мови ми зіштовхуємося з проблемою існування двох термінів – “згуртування” (відтворення процесу, дії) і “згуртованість” (фіксація завершення процесу, дії; визначення результатів), що англійською мовою передається одним терміном – “когезія” (“cohesion”), який включає як процес, та і ступінь його завершення.

Попереджуючи власне аналіз наукового дискурсу, ми дозволимо собі виокремити два його історичні періоди: 1) від 90-х років XIX-го століття і до 90-х років минулого століття; 2) від кінця XX-го ст. і до нинішнього часу. Такий поділ ми пов’язуємо з певними особливостями дискурсу, притаманними кожному із періодів, на що ми будемо звертати увагу у процесі викладу матеріалу з врахуванням думок зарубіжних дослідників проблематики.

Витоки наукового дискурсу проблеми та його розгортання. У з’ясуванні витоків наукового дискурсу стосовно соціальної когезії зарубіжні дослідники звертаються до ідей французького соціолога і фундатора теорії соціальних наук Еміля Дюркгайма (Émile Durkheim, 1858-1917 pp.), оприлюднених у його праці “Самогубство: дослідження в соціології” (1897 р.) [11]. Основними покликами стосовно соціальної когезії були такі: соціальна когезія відтворює взаємозалежність між індивідами та суспільством, при якій відсутні латентні соціальні конфлікти, що базуються на рівні достатків, на етнічності, расі, гендері тощо, й наявні міцні соціальні зв’язки (наприклад, громадянське суспільство, чутлива демократія та неупереджений правопорядок).

У пошуках витоків й відслідковування динаміки досліджень проблематики соціальної когезії, які формують основу зарубіжного наукового дискурсу, ми будемо спиратися на думки дослідників із Делфтського технічного університету (Нідерланди) Ксав’єра Фонсеки (Fonseca Xavier), Штефана Лукоша (Stephan Lukosch) та Френсіс Бразієр (Frances Brasier), сформульовані у їхній спільній роботі “Переглянута соціальна когезія: нова дефініція і як її характеризувати” (2018 р.). Такий наш вибір обумовлюється тим, що вони запропонували, на наш погляд, конструктивну модель аналізу доробку фахівців у сфері дослідження проблематики, яка базується на прогресивному методі: “Метод, використаний у цій роботі для огляду літератури з питань соціальної когезії, є двоетапним підходом. Перший крок - перегляд найпопулярніших книг про соціальну когезію на момент огляду, щоб дати уявлення про сучасний стан досліджень у цій галузі. Другий крок доповнив перший крок, переглянувши науково - дослідницькі статті, що стосуються даної галузі, за допомогою фіксованого запиту” [12]. У другому випадку йдеться про застосування пошукових баз типу “Google”. Названий метод дозволив авторам вибудувати трьохрівневу структуру характеристики історіографії з соціальної когезії, яка включає аналіз теоретичного доробку, аналіз результатів емпіричних і експериментальних пошуків та аналіз матеріалів соціальних мереж. Ми не будемо зупинятися детально на змістові моделі названих авторів (з нею можна ознайомитися у їхній публікації – див. розділ “Джерела”), а скористаємося можливістю визначити витoki, динаміку й, можливо, перспектив наукового дискурсу з проблематики

соціальної когезії. Щоправда, у нашому аналізові ми не будемо обмежуватися згаданою працею, але залучатимемо й інші роботи, які визначають траєкторію дискурсу.

У аналізові К. Фонсеки, Ш. Лукоша і Ф. Бразієр виявляються найбільш вагомими теоретичні, емпіричні й експериментальні здобутки зарубіжних дослідників, які, на їхню думку, заклали фундамент вивчення проблеми й зробили помітний внесок у визначення контенту феномена “соціальна когезія” та його ролі у суспільному розвитку. Наведемо їхній перелік таким чином, як він поданий у названій праці: Густав Ле Бон (Gustave Le Bon), Чарльз Кулі (Charles Cooley), Вільям МакДугалл (William McDougall), Леон Фестінгер (Leon Festinger), Курт Бек (Kurt Back), Стенлі Шахтер (Stanley Schachter), Джон Френч (John French), Бертрам Рейвен (Bertram Raven), Ірвінг Яніс (Irving Janis), Шарон Жоннот (Sharon Jeannotte), Джозеф Стоукс (Joseph Stokes), Юдіт Максвелл (Judith Maxwell), Матео Алалуф (Mateo Alaluf), Каролін Бове (Caroline Beauvais), Крістіан Ларсен (Christian Larsen), Курт Левін (Lewin Kurt), Дорвін Картрайт (Dorwin Cartwright), Георг Хоманс (George Homans), Альберт Лотт (Alber Lott), Берніс Лотт (Bernice Lott), Марк Грановеттер (Mark Granovetter), Лайф Браатен (Leif Braaten), Девід Локвуд (David Lockwood), Талкотт Парсонс (Talcott Parsons).

Кожен із названих дослідників (представляли і представляють різні соціогуманітарні, технічні, природничі науки і медицину та різні країни) тією чи іншою мірою розвивав (і продовжує розвивати) засади вивчення соціальної когезії. Ми у нашому контексті основну увагу будемо звертати на теоретичний бік справи, оскільки основною темою нашого аналізу є внесок авторів саме у науковий дискурс.

Аргументи, наведені у згаданій вище праці, дають підстави погоджуватися з тим, що початки дослідження соціальної когезії великою мірою пов'язуються з іменем французького психолога, соціолога й антрополога Гюстава Ле Бона (1841-1931 рр.), котрий у своїх роботах аналізував поведінку осіб у колективі [колективами у нього виступали натовп чи то громада –*М.В. Колесніченко*] і на цій основі, власне, розробив теорію колективної поведінки. Основним покликом і, зрештою, висновком його досліджень був такий – множинність характеристик, думок і вірувань впливають на людину (її поведінку) у натовпові [12]. До речі, пізніше (1921 р.) Зігмунд Фройд підтримав думку Г. Ле Бона про неусвідомлену ідентифікацію індивідів і “визначив соціальну когезію як ідентифікацію однієї особи з іншими, які мають ті ж характеристики та забезпечують інтенсивні емоційні зв'язки” [12]. Зазначимо, що питання про поведінкові зразки у контексті емоційних зв'язків на індивідуальному рівні завжди привертала увагу дослідників, передусім філософів і психологів.

Помітним внеском у становлення наукового дискурсу стали праці американського соціолога Чарльза Кулі (1864-1929 рр.), зокрема його робота “Первинні групи” (1909 р.) [10], групи, які об'єднують персональні стосунки, групи, утворені завдяки сімейним зв'язкам та зв'язкам з довколишніми. Такі групи, зазвичай, розглядаються як основа суспільного життя. У цьому контексті варто зауважити, що автор концентрує увагу на чинниках внутрішніх пов'язаностей людей між собою. Важливо тримати у полі зору ту обставину, що науковий дискурс стосовно соціальної когезії (принаймні на відтинку його першого періоду) чітко прив'язується до

соціальних характеристик груп та взаємозв'язків у їхньому середовищі. Така особливість – не випадковість: в окремих групах (досить часто нечисельних) можна більш предметно і глибоко дослідити динаміку соціальної когезії, зокрема рівень колективної ментальності, яка, за американським філософом Хербертом Шнайдером (Herbert Schneider, 1892-1984 pp.) та британським психологом Вільямом МакДугаллом (1871-1938 pp.), складає основу соціальної когезії групи. Йдеться про “внутрішню колективну ментальність із різними рівнями взаємності та загальним способом почуття та мислення” [12]. Певною мірою можна погодитися з конструктивністю такого твердження, принаймні, для першого періоду наукового дискурсу. Однак можна припустити, що у процесі виходу на більш широке коло комунікацій (скажімо, групи чи то спільноти регіонального рівня, рівня загальносуспільного) сила колективної ментальності може розмиватися і у дію більш очевидно будуть вступати інші чинники (наприклад, міжетнічна солідарність у поліетнічному довікллі [18]).

Розвиваючи ідею групи як конструктивної компоненти феномена соціальної когезії, німецько-американський психолог Курт Левін (1890-1947 pp.) визначив її таким чином (1946 р.): динамічне ціле з її власним розміром, організацією та близькістю зв'язків її членів; індивідуальна поведінка є продуктом як особистості, так і соціального середовища, що пов'язано з діяльністю індивіда з тим, передусім з тим, що йому дає довколишній соціальний контекст [12]. Пізніше (1950 р.) американський соціальний психолог Л. Фестінгер (1919-1989 pp.), американський соціолог і психолог К. Бек та американський соціальний психолог С. Шахтер, продовжуючи розмірковування про внутрішні процеси у групі у контексті соціальної когезії, звертають увагу на значення групової свідомості, яка відіграє важливу роль у прагненні індивідів зберегти свою приналежність до групи, а саме прагнення вимірюється впливом та ініціативою, компетентністю виконання завдань, а особливо співвідношенням приязні-неприязні [12]. Такий підхід у трактуванні змісту соціальної когезії був у першому періоді наукового дискурсу чи не визначальним для багатьох дослідників. Скажімо, американські соціальні психологи Дорвін Картрайт (1915-2008 pp.) та Алвін Зандер (1913-1998 pp.), підтримуючи теорію поля влади К. Левіна, стверджують, що влада - це не риса окремо окремої людини, а двосторонні відносини, які опосередковують офіційний чи неформальний контроль. Заглиблюючись у спостереження функціонування тверджень К. Левіна про дію силового поля, американські соціальні психологи Джон Френч та Бертрам Рейвен (Bertram Raven) (1959 р.) [14] визначають п'ять видів базових основ соціальної влади (соціального впливу): *законність* випливає з переконання, що людина має формальне право висувати вимоги та очікувати від інших поступливості та слухняності; *винагорода* - результат здатності однієї особи компенсувати іншій за дотримання зобов'язань; *експертний вплив* базується на високому рівні майстерності та знань людини; *референтність* - результат сприйняття людиною привабливості, гідності та права на повагу інших; *примус* випливає з переконання, що людина може карати інших за недотримання зобов'язань. Згодом Б. Рейвен додав ще одну базову основу владного впливу властивостей: *інформаційну*, яка є результатом здатності людини контролювати інформацію, необхідну іншим для досягнення мети [13].

Цікавим, на наш погляд, є висновок американських соціальних

психологів Альберта Лотта і Берніс Лотт (Albert Lott, Bernice Lott, 1966 р.) про те, що ступінь симпатії є показником когезії (згуртованості) групи; вони висувають нове визначення соціальної згуртованості як групової властивості, яке обумовлене кількістю та силою взаємного позитивного ставлення між людьми групи [20]. Очевидно, враховуючи таке визначення соціальної когезії, американський соціолог із Стенфордського університету Марк Грановеттер певною мірою корегує свою теорію первинних груп з огляду на ступінь сили внутрішніх зв'язків. На соціальну когезію, згідно з дослідником, впливає те, наскільки мережі дружби людей різних груп перетинаються [15], ми би додали, співпадають.

У подібному ключі ступінь групової когезії трактують помітні представники першого періоду дискурсу: ірландський дослідник із Дублінського університету Джозеф Стокс (Joseph Stokes, 1983 р.), підкреслюючи, що якість інформації, яка розкривається іншим членам, посилює згуртованість групи тоді, коли люди в групі діляться інтимними темами, і коли люди дотримуються збалансованої ризикованої поведінки; норвезький професор психології Лайф Браатен (Leif Braaten, 1928-2018 рр.) визначав згуртованість групи як еквівалент добрих стосунків для окремої людини, які, за наявності, можуть допомогти індивідууму стати тією людиною, якою віна/вона прагне бути. До речі, Л. Браатен з врахуванням позитивних стосунків у середині групи створив багатовимірну модель, яка підтримує встановлення, розвиток та досягнення високого рівня когезії (згуртованості) [7].

Базуючись на викладеному матеріалові, можна виокремити кілька важливих характерних рис першого періоду зарубіжного наукового дискурсу стосовно проблематики з соціальної когезії: 1) початок дискурсу поклали праці Еміля Дюркгайма та Густава Ле Бона ще наприкінці ХІХ-го століття; 2) активними дослідниками стали філософи, соціальні психологи, соціологи із США та із європейських країн; 3) увага дослідників концентрувалася на соціальній суті суспільних і громадських зв'язків між членами невеликих груп, що, зрештою, сформувало значну частину дослідницького поля – міські утворення як колективне (групове) середовище вивчення феномена соціальної когезії; 4) проаналізовані дослідження заклали базу визначення змісту як самого феномена, так і терміну, яким він означений; 5) у ході дискурсу кінця ХІХ-го – 90-х років ХХ-го століття практично сформувалися критерії, які впливають на динаміку контенту соціальної когезії та на суспільну роль цього феномена.

Основні тренди сучасного дискурсу. Аналіз другого періоду зарубіжного наукового дискурсу ми пропонуємо розпочати з доробку канадської дослідниці і практика у сфері соціальної когезії Юдіт Максвелл, яка, працюючи президентом Канадійських мереж дослідження політики, сформулювала нове на той час (1996 р.) визначення змісту соціальної когезії: соціальна когезія передбачає побудову спільних цінностей та спільність інтерпретацій, зменшення розбіжностей у статках та доходах і, зазвичай, надання людям відчуття, що вони залучені до спільного підприємництва, стикаються із спільними викликами, і є членами однієї спільноти [21]. Новелами у визначенні, запропонованому Ю. Максвелл, стали наголоси на творенні членами груп спільних цінностей та спільних інтерпретацій соціальних явищ. Пізніші розмірковування навколо наведеного визначення дослідників, зокрема бельгійського соціолога

Матео Алалуфа, канадських дослідниць Каролін Бове та Джейн Дженсон, Шарон Жоннет, американського соціолога Талкота Парсонса (1902-1979 рр.), додали динаміки у дискусію стосовно ролі соціальної когезії у суспільному розвитку.

Звернемо увагу на ті положення згаданих дослідників, які відзначаються певною новизною у порівнянні з дослідниками першого періоду дискурсу: М. Алалуф, наприклад, вважає, що соціальна когезія є сенсом ідентичності нації, яка складається із різноманітних (відмінних між собою) традицій, культур, мов [12]. На наш погляд, це твердження вимагає більш детального опрацювання, зокрема із огляду на новітній тренд у дослідженнях соціальних явищ у сучасних західних суспільствах. Мається на увазі думка канадійського політичного філософа, знаного дослідника мультикультуралізму з Університету “Квінз” Вільяма Кімліки (Will Kymlicka) про те, що у багатонаціональних державах люди сповідують передусім громадянство, а не національну ідентичність [19, с. 256]. Соціологічні опитування українських дослідників певною мірою підтверджують висунуту В. Кімлікою тезу: у багатьох випадках кількість тих, хто визначає себе передусім громадянином тієї чи тієї держави значно перевершує кількість тих, хто ідентифікує себе через національну ідентичність [2, с. 350].

У розвитку наукового дискурсу продуктивною може виявитися ідея Девіда Локвуда, яка обертається навколо ролі соціальних мереж у динаміці соціальної когезії. Позитивна взаємодія, дослідником первинних групи, нагадаємо, ним був Чарльз Кулі (групи, утворені на основі сімейних зв'язків та зв'язків з довколишніми), і вторинних мереж (добровільні асоціації, сімейні організації, активні об'єднання громадянського суспільства), посилює ступінь соціальної когезії [12].

Каролін Бове і Джейн Дженсон пропонують розглядати соціальну когезію як постійний процес, що, на нашу думку, цілком логічно, у середовищі визначених груп, враховуючи рівень внутрішньої солідарності й цінності, які поділяють члени груп, механізми вирішення конфліктів. Зрештою, дослідниці підкреслюють, що такий процес є своєрідним компромісом взаємодії п'яти чинників – належності до групи, включення у групу, участь в активностях групи, визнання іншими членами групи, легітимність дій стосовно перебігу процесу [5]. Перераховуючи чинники, названі автори, як і багато інших, притягують увагу до того, що феномен соціальної когезії, насправді, є складним і на його зміст і його функціонування впливає ціла низка факторів, які необхідно враховувати при його аналізові.

Зауважимо, що динаміка наукового дискурсу забезпечується виявленням нових властивостей того чи того феномена, або ж, принаймні, новими його інтерпретаціями, що базуються на накопиченому матеріалі, й технік їхнього аналізу. Прикладом такого підходу може бути продовження пошуків інтерпретації знакового для другого періоду визначення соціальної когезії Юдіт Максвелл дослідницею Шарон Жонетт. Вона, з'ясовуючи функціонування феномена у канадійських умовах, виокремлює такі особливості: невпинний процес розвитку спільноти зі спільними цінностями, спільними викликами та рівними можливостями у Канаді ґрунтується на почутті довіри, надії та взаємності між усіма канадцами [17]. Останні характеристики є дійсно важливим фундаментом формування й

функціонування соціальної когезії, особливо у психологічному вимірові. Підтвердження цієї нашої тези ми знаходимо у працях активних учасників наукового дискурсу Крістіана Ларсена і Талкотта Парсонса. Перший наголошує на тому, що одним із важливих компонентів соціальної когезії є довіра громадян до своєї нації. Другий розглядає соціальну когезію як рівні порядку та стабільності, об'єднані спільними нормами та цінностями у суспільстві, зважаючи на те, що політика, релігія, сім'я, освіта та економіка мають функціонувати на благо суспільства. Вони дають людям змогу виявляти спільні цілі та сприяти їхнім досягненням, а також ділитися моральними та поведінковими нормами, які є базою для міжособистісних відносин [12].

Як бачимо, у цьому періодові дискурсу особлива увага надається ролі соціально-психологічних чинників у формуванні соціальної когезії, зокрема міжособистісної взаємодії членів груп, спільнот, суспільств. У цей час викристалізуються й нові об'єкти дослідження. Серед них – методологія вимірювання соціальної когезії та функціонування соціальної когезії; соціальна когезія у етнічно диверсифікованих суспільствах. Якщо останнє тим чи тим чином потрапляло у поле зору дослідників попереднього періоду [11; 21; 24], то питання вимірювання дійсно стали новелою сьогодишніх досліджень [6; 23]. У цій статті ми більш детально зупинимося на моделі вимірювання, оскільки тему про соціальну когезію в етнічно диверсифікованих суспільствах ми визначили як предмет наших окремих досліджень.

Розробка моделі вимірювання соціальної когезії має надзвичайне значення для дослідження її контенту і особливо її динаміки. Найперше, що зробили згадані науковці, це те, що вони акцентували увагу на багатовимірності і багаторівневості феномена. А канадійські дослідники Фернандо Раджултон (Fernando Rajulton), Раванера Зенаїда (Ravanera Zenaida), Родерік Божот (Roderic Beaujot) запропонували, на наш погляд, ефективну модель виміру рівня соціальної когезії на основі шести компонентів, які свого часу виявила професор Монреальського університету (Канада) Джейн Дженсон. Такими компонентами є: включеність/виключеність, рівність/нерівність, законність/незаконність, участь/пасивність, визнання/відторгнення, належність/ізоляція [16]. Сама ж модель включає три сфери суспільного життя і має такий вигляд: економічна сфера (включеність, рівність), політична сфера (законність, участь), соціокультурна сфера (визнання, належність); кожна із означених сфер має свій набір показників (індексів) і свою вагу у загальному комплексі вимірювання: економічна – 40 %, політична – 30 %, соціокультурна – 30 % [23, с. 464].

Зауважимо, що запропонована модель дослідження соціальної когезії досить конструктивно операціоналізується у контексті взаємодії трьох рівнів функціонування феномена соціальної когезії: *індивідуальний рівень, рівень громади (спільноти) й інституалізаційний рівень*. До речі, у зарубіжному науковому дискурсі все більше дискутується питання про ефективність дослідження соціальної когезії на перетині трьох рівнів, оскільки це дозволяє враховувати значно більшу кількість факторів, які впливають на формування і функціонування феномена. Ця обставина вимагає від нас розкриття, бодай стисло, змісту згаданих рівнів. Щодо *індивідуального рівня*, то він включає такі індекси: безпосередне

спілкування, компетентність при виконанні завдань, ступінь приязні/неприязні, ініціативність, індивідуальна поведінка, якість змісту тем, які поділяють учасники спілкування (учасники групи), почуття належності (до групи), відчуття включеності у групове середовище, особиста участь в активностях групи, визнання та законність дій і процедур, властивих групі. Базовими чинниками *рівня громади (спільноти)* є такі: спільна лояльність, взаємна моральна підтримка, соціальний капітал, міцні соціальні зв'язки, довіра, соціальне довікля, ступінь турботи, офіційний/неофіційний контроль, мережі дружби та їхнє перетинання, взаємна лояльність та солідарність, міцність суспільних відносин, спільні цінності, спільні цілі, моральність поведінки, цінність винагород, результативність активностей. *Інституалізаційний рівень (рівень інституцій)* складається із соціальної дезорганізації, відсутності конфліктів, ступеню задоволеності життям, участі у голосуванні за прийняття рішень, зразків соціальної поведінки, рівня самогубств, якості громадянського суспільства, довіри, мультикультуралізму, зменшення ступеня нерівності та відчуженості [12].

Висновки. Дискурс стосовно феномена соціальної когезії у зарубіжному науковому просторі розпочався наприкінці XIX-го століття. Його мобілізаторами стали Еміль Дюркгайм та Ле Бон. Пізніше до нього активно долучилися дослідники із різних країн (США, Канади, Австралії, Франції, Німеччини та інших європейських країн). Серед них - представники різних соціогуманітарних наук (філософії, психології, соціології тощо), а також природничих, технічних наук та медицини.

Тематику зарубіжного наукового дискурсу стосовно феномена "соціальна когезія" на основі проаналізованого вище матеріалу і запропонованої Ксав'єром Фонсекою, Штефаном Лукошом і Франсез Бразієр схеми певною мірою умовно можна розділити на три частини: 1) це ті дослідження і праці, предметом яких безпосередньо виступає зміст і функціонування феномена в конкретних соціальних умовах, включно з теоретичними моделями його конструювання й визначенням шляхів їхньої імплементації; 2) праці, думки, твердження, які дотичні до основного предмета й тим чи тим чином допомагають обґрунтувати легітимність контенту феномена та його функцій у сучасному суспільному розвитку; 3) праці, у яких предметом аналізу були як безпосередньо соціальна когезія, так і дотичні до неї теми.

До першої частини можна зарахувати праці Курта Бека і Стенлі Шахтера, МкДугалла, Леона Фестінгера, Юдіт Максвелл, Матео Алалуфа, Каролін Бове, Шарон Жоннетт, Крістіана Ларсена, Курта Левіна, Георга Хоманса, Альберта Лотта і Берніс Лотт, Лайфа Браатена, Девіда Локвуда, Талкотта Парсонса і, безумовно, Еміля Дюркгайма і Зігмунда Фрейда. Значну увагу чинникам другої частини приділяли Ле Бон, Чарльз Кулі, Джон Френч і Бертрам Рейвен, Ірвінг Яніс, Джозеф Стоукс, Дорвін Картрайт, Марк Грановеттер. У третій частині групуються праці Леона Фестінгера, Каролін Бове, Крістіана Ларсена, Курта Левіна, Альберта Лотта і Берніс Лотт, Лайфа Браатена, Девіда Локвуда, Талкотта Парсонса.

За часовим критерієм і пов'язаною з ним динамікою дискурс пропонується розділити на два періоди: від кінця XIX-го століття до 1990-х років та від 90-х років минулого століття до сьогодення.

Зарубіжний науковий дискурс інтенсифікувався навколо таких

проблем: з'ясування змісту феномена соціальна когезія, визначення терміну "соціальна когезія", характерні особливості функціонування феномена у тих чи тих соціальних умовах, чинники впливу на формування його контенту. Останнім часом у дослідницьке поле активно включаються такі теми, як методологія, технологія та техніки дослідження; соціальна когезія в етнічно диверсифікованих суспільствах; роль соціального і культурного капіталу у соціальній когезії. Перспективними напрямками дискурсу можуть виявитися: а) вплив взаємодії громадянства і національної (етнічної) ідентичності у поліетнічних країнах, з особливим наголосом на носіях так званої іммігрантської ідентичності; б) вплив процесів формування соціального і культурного капіталу на рівні групи (спільноти, громади), ареалу розселення, регіону та суспільства в цілому на соціальну когезію, особливо у плані її функціонування у конкретних соціополітичних та соціокультурних контекстах.

Список використаних джерел:

1. *Етимологія* (n.d). Матеріал з Вікіпедії - вільної енциклопедії. Доступно: <<https://www.uk.wikipedia.org/wiki/Етимологія>> [26 Липень 2021].
2. Жуленьова, О 2020. 'Особливості зміни громадсько-територіальної ідентичності населення України під час пандемії COVID-19', *Українське суспільство: моніторинг соціальних змін*, Випуск 7 (21), Київ: Інститут соціології НАН України, 546 с.
3. Оржель, ОЮ 2012. *Концептуальні підходи до визначення соціального згуртування*. Доступно: <[https://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2012-01\(7\)/1200yvsz.pdf](https://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2012-01(7)/1200yvsz.pdf)> [26 Липень 2021].
4. 'Соціальний' 1978. Словник української мови, в 11 томах. Том 9, с. 476.
5. Beauvais, Caroline & Jenson, Jane 2002. 'Social cohesion: Updating the state of the research', *Canadian Policy Research Networks*, 62 p. Available from: <https://www.socialcohesion.info/fileadmin/user_upload/Beauvais_Jenson_02.pdf> [20 July 2021].
6. Berger-Schmidt, R 2000. 'Social cohesion as an aspect of the quality of societies: Concept and measurement' European Union Reporting Working Paper. № 14. Mannheim: Center for Survey Research and Methodology, 31 p. Available from: <https://www.gesis.org/fileadmin/upload/dienstleistung/daten/soz_indikatoren/eusi/paper14.pdf> [20 July 2021].
7. Braaten, Leif 1991. 'Group cohesion: A new multidimensional model', *Group 15*, p. 39–55. Available from: <<https://doi.org/10.1007/BF01419845>> [15 July 2021].
8. 'Cohesion Definition & Meaning' 2021. Dictionary.com, LLC. Available from: <<https://www.dictionary.com/browse/cohesion>> [20 July 2021].
9. 'Cohesion noun' 2021. Merriam-webster.com, Incorporated. Available from: <<https://www.merriam-webster.com/dictionary/cohesion>> [20 July 2021].
10. Cooley, Charles 1909. Primary groups. Social organization: A study of the larger mind, New York, NY: Charles Scribner's Sons, p. 23–31. Available from: <https://brocku.ca/MeadProject/Cooley/Cooley_1909/Cooley_1909_03.html> [07 July 2021].
11. Durkheim, Émile 1966. Suicide: a study in sociology, New York: The Free Press, 405 p.
12. Fonseca, Xavier, Lukosch, Stephan & Brazier, Frances 2018. 'Social cohesion revisited: a new definition and how to characterize it'. Available from: <<https://doi.org/10.1080/13511610.2018.1497480>> [07 July 2021].
13. French and Raven's five forms of power "Understanding where power comes from in the workplace". Available from: <https://www.mindtools.com/pages/article/newLDR_56.htm> [29 July 2021].
14. French, John & Raven, Bertram 1959. *The bases of social power*. Available from:

- <https://www.ResearchGate/215915730_The_bases_of_social_power> [29 July 2021].
15. Granovetter, Mark S 1973. 'The strength of weak ties', *American Journal of Sociology*, Vol. 78, № 6, p. 1360–1380. Available from: <<http://snap.stanford.edu/class/cs224w-readings/granovetter73weakties.pdf>> [28 July 2021].
  16. Jenson, Jane 2010. 'Defining and measuring social cohesion', *Commonwealth Secretariat and United Nations Research Institute for Social Development*, 44 p.
  17. Jeannotte, Sharon 2003. 'Singing alone? The contribution of cultural capital to social cohesion and sustainable communities', *International Journal of Cultural Policy*, Vol. 9, № 1, p. 35–49. Available from: <https://www.researchgate.net/publication/228499276_Singing_Alone_The_Contribution_of_Cultural_Capital_to_Social_Cohesion_and_Sustainable_Communities> [29 July 2021]
  18. Jewtuch, Wolodymyr 1989. 'Ethischer Antagonismus und ethnische Solidarität in den Ländern Nordamerikas', *Migrationsforschung*, Heft 22, s. 29-33.
  19. Kymlicka, Will 2001. 'Territorial boundaries: A liberal egalitarian perspective. Boundaries and justice: Diverse ethical perspective', eds. David Miller, Sohail Hashmi, *Princeton University Press*, p. 249-275.
  20. Lott, Albert & Lott, Bernice 1961. 'Group cohesiveness, communication level, and conformity', *The Journal of Abnormal and Social Psychology*, Vol. 62, № 2, p. 408–412. Available from: <<http://dx.doi.org/10.1037/h0041109>> [29 July 2021].
  21. Maxwell, Judith 1996. 'Social dimensions in economic growth', *Department of Economics, University of Alberta*, 36 p.
  22. OECD 2021. *Perspectives on global development: From protest to progress?*, OECD Publishing, Paris. Available from: <<https://doi.org/10.1787/405e4c32-en>> [29 July 2021].
  23. Rajulton, Fernando, Ravanera, Zenaida & Roderic Beaujot 2007. 'Measuring social cohesion: An experiment using the Canadian National Survey of giving, volunteering and participating', *Social Indicator Research*, p. 461-492. Available from: <https://www.researchgate.net/publication/40763388_Measuring_Social_Cohesion_An_Experiment_using_the_Canadian_National_Survey_of_Giving_Volunteering_and_Participating> [29 July 2021].
  24. Richards, Benjamin 2013. *National identity and social cohesion: theory and evidence for British social policy*. Available from: <https://www.etheses.lse.ac.uk/Richards_National-identity-and-social-cohesion_2013> [15 July 2021].
  25. *Scanlon Foundation Research Institute*. Available from: <<https://www.scanloninstitute.org.au/about-institute>> [29 July 2021].
  26. Schiefer, David & van der Noll, Jolanda 2017. 'The essentials of social cohesion: A literature review. Social Indicators Research', *An International and Interdisciplinary Journal for Quality-of-Life Measurement*, Vol. 132 (20), p. 579-603. Available from: <<https://link.springer.com/article/10.1007/s11205-016-1314-5>> [29 July 2021].
  27. 'Social' 2021. Merriam-webster.com, Incorporated. Available from: <<https://www.merriam-webster.com/dictionary/social>> [29 July 2021].
  28. 'Social' 2021. Dictionary.com, LLC. Available from: <<https://www.dictionary.com/browse/social>> [29 July 2021].
  29. 'Social cohesion' (n/d). *A Dictionary of Geography, Oxford Reference*. Available from: <<https://www.oxfordreference.com/view/10.1093/oi/authority.20110803100515609>> [28 July 2021].
  30. 'Social-cohesion meaning' 1996-2021. Best 1 definitions of social-cohesion, yourdictionary.com, LoveToKnow, Corp. Available from: <www.yourdictionary.com/social-cohesion> [29 July 2021].
  31. *What is social cohesion?* (n.d). Available from: <<https://scanloninstitute.org.au/what-social-cohesion>> [25 July 2021].

References:

1. *Etimologiya (Etymology)* (n.d). Material z Vikipediyi - vilnoyi encyklopediyi. Dostupno: <<https://www.uk.wikipedia.org/wiki/Etimologiya>> [26 Lipen 2021].
2. Zhulnova, O 2020. 'Osoblivosti zmini gromadsko-teritorialnoyi identichnosti naselennya Ukrayini pid chas pandemiyi COVID-19 (Peculiarities of change of public-territorial identity of the population of Ukraine during the COVID-19 pandemic)', *Ukrayinske suspilstvo: monitoring socialnih zmin*, Vipusk 7 (21), Kiyiv: Institut sociologiyi NAN Ukrayini, 546 s.
3. Orzhel, OYu 2012. Konceptualni pidhodi do viznachennya socialnogo zgurtuvannya (Conceptual approaches to the definition of social cohesion). Dostupno: <[https://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2012-01\(7\)/1200yvsz.pdf](https://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2012-01(7)/1200yvsz.pdf)> [26 Lipen 2021].
4. 'Sotsial'nyi (Social)' 1978. Slovník ukrayinskoyi movi, v 11 tomah. Tom 9, s. 476.
5. Beauvais, Caroline & Jenson, Jane 2002. 'Social cohesion: Updating the state of the research', *Canadian Policy Research Networks*, 62 p. Available from: <https://www.socialcohesion.info/fileadmin/user_upload/Beauvais_Jenson_02.pdf> [20 July 2021].
6. Berger-Schmidt, R 2000. 'Social cohesion as an aspect of the quality of societies: Concept and measurement' European Union Reporting Working Paper. № 14. Mannheim: Center for Survey Research and Methodology, 31 p. Available from: <https://www.gesis.org/fileadmin/upload/dienstleistung/daten/soz_indikatoren/eusi/paper14.pdf> [20 July 2021].
7. Braaten, Leif 1991. 'Group cohesion: A new multidimensional model', *Group* 15, p. 39–55. Available from: <<https://doi.org/10.1007/BF01419845>> [15 July 2021].
8. 'Cohesion Definition & Meaning' 2021. Dictionary.com, LLC. Available from: <<https://www.dictionary.com/browse/cohesion>> [20 July 2021].
9. 'Cohesion noun' 2021. Merriam-webster.com, Incorporated. Available from: <<https://www.merriam-webster.com/dictionary/cohesion>> [20 July 2021].
10. Cooley, Charles 1909. Primary groups. Social organization: A study of the larger mind, New York, NY: Charles Scribner's Sons, p. 23–31. Available from: <https://brocku.ca/MeadProject/Cooley/Cooley_1909/Cooley_1909_03.html> [07 July 2021].
11. Durkheim, Émile 1966. Suicide: a study in sociology, New York: The Free Press, 405 p.
12. Fonseca, Xavier, Lukosch, Stephan & Brazier, Frances 2018. 'Social cohesion revisited: a new definition and how to characterize it'. Available from: <<https://doi.org/10.1080/13511610.2018.1497480>> [07 July 2021].
13. French and Raven's five forms of power "Understanding where power comes from in the workplace". Available from: <https://www.mindtools.com/pages/article/newLDR_56.htm> [29 July 2021].
14. French, John & Raven, Bertram 1959. *The bases of social power*. Available from: <https://www.ResearchGate/215915730_The_bases_of_social_power> [29 July 2021].
15. Granovetter, Mark S 1973. 'The strength of weak ties', *American Journal of Sociology*, Vol. 78, № 6, p. 1360–1380. Available from: <<http://snap.stanford.edu/class/cs224w-readings/granovetter73weakties.pdf>> [28 July 2021].
16. Jenson, Jane 2010. 'Defining and measuring social cohesion', *Commonwealth Secretariat and United Nations Research Institute for Social Development*, 44 p.
17. Jeannotte, Sharon 2003. 'Singing alone? The contribution of cultural capital to social cohesion and sustainable communities', *International Journal of Cultural Policy*, Vol. 9, № 1, p. 35–49. Available from: <https://www.researchgate.net/publication/228499276_Singing_Alone_The_Contribution_of_Cultural_Capital_to_Social_Cohesion_and_Sustainable_Communities> [29 July 2021].
18. Jewtuch, Wolodymyr 1989. 'Ethischer Antagonismus und ethnische Solidarität in

- den Ländern Nordamerikas', *Migrationsforschung*, Heft 22, s. 29-33.
19. Kymlicka, Will 2001. 'Territorial boundaries: A liberal egalitarian perspective. Boundaries and justice: Diverse ethical perspective', eds. David Miller, Sohail Hashmi, *Princeton University Press*, p. 249-275.
  20. Lott, Albert & Lott, Bernice 1961. 'Group cohesiveness, communication level, and conformity', *The Journal of Abnormal and Social Psychology*, Vol. 62, № 2, p. 408-412. Available from: <<http://dx.doi.org/10.1037/h0041109>> [29 July 2021].
  21. Maxwell, Judith 1996. 'Social dimensions in economic growth', *Department of Economics, University of Alberta*, 36 p.
  22. OECD 2021. *Perspectives on global development: From protest to progress?*, OECD Publishing, Paris. Available from: <<https://doi.org/10.1787/405e4c32-en>> [29 July 2021].
  23. Rajulton, Fernando, Ravanera, Zenaida & Roderic Beaujot 2007. 'Measuring social cohesion: An experiment using the Canadian National Survey of giving, volunteering and participating', *Social Indicator Research*, p. 461-492. Available from: <https://www.researchgate.net/publication/40763388_Measuring_Social_Cohesion_An_Experiment_using_the_Canadian_National_Survey_of_Giving_Volunteering_and_Participating> [29 July 2021].
  24. Richards, Benjamin 2013. *National identity and social cohesion: theory and evidence for British social policy*. Available from: <https://www.etheses.lse.ac.uk/Richards_National-identity-and-social-cohesion_2013> [15 July 2021].
  25. *Scanlon Foundation Research Institute*. Available from: <<https://www.scanloninstitute.org.au/about-institute>> [29 July 2021].
  26. Schiefer, David & van der Noll, Jolanda 2017. 'The essentials of social cohesion: A literature review. Social Indicators Research', *An International and Interdisciplinary Journal for Quality-of-Life Measurement*, Vol. 132 (20), p. 579-603. Available from: <<https://link.springer.com/article/10.1007/s11205-016-1314-5>> [29 July 2021].
  27. 'Social' 2021. Merriam-webster.com, Incorporated. Available from: <<https://www.merriam-webster.com/dictionary/social>> [29 July 2021].
  28. 'Social' 2021. Dictionary.com, LLC. Available from: <<https://www.dictionary.com/browse/social>> [29 July 2021].
  29. 'Social cohesion' (n/d). A Dictionary of Geography, *Oxford Reference*. Available from: <<https://www.oxfordreference.com/view/10.1093/oi/authority.20110803100515609>> [28 July 2021].
  30. 'Social-cohesion meaning' 1996-2021. Best 1 definitions of social-cohesion, *yourdictionary.com*, LoveToKnow, Corp. Available from: <www.yourdictionary.com/social-cohesion> [29 July 2021].
  31. *What is social cohesion?* (n.d). Available from: <<https://scanloninstitute.org.au/what-social-cohesion>> [25 July 2021].